

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

Överklagande av ett hovrättsbeslut – edition, m.m.

Klagande

Riksåklagaren
Box 5553
114 85 Stockholm

Motparter

- 1.AB Dagens Nyheter
2. Expressen Lifestyle AB
- 3.Sydsvenska Dagbladet AB
4. TV4 AB

Ombud för 1-4: Advokaten UI

5. Sveriges Television Aktiebolag

Ombud: AS

6. TT Nyhetsbyrån AB

Ombud: Advokaten JÅ

Överklagade avgörandet

Hovrätten över Skåne och Blekinges beslut den 7 februari 2024 i mål Ö 458-24

Yrkande

Jag yrkar att Högsta domstolen ska förelägga motparterna 1-6 att till kammaråklagaren Henrik Nordquist vid Malmö åklagarkammare skyndsamt lämna ut allt bild- eller filmmaterial som upptagits av vid respektive mediebolag anställd eller frilansande fotograf på eller omkring Ramels väg, Rosengård i Malmö under tiden den 3–4 september 2023.

Begäran avser inte material som tillsänts mediebolagen från andra källor och avser heller inte identiteten på fotografierna.

Det hemställs om skyndsam handläggning

Frågan i målet

Det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar om det under en förundersökning med skäligen misstänkt kan föreligga hinder mot edition eller exhibition på den grunden att personer som inte är misstänka för brott kan komma att bli misstänkta om edition eller exhibition beviljas.

Målet aktualiserar också frågor om intresseavvägning och proportionalitet då en begäran om edition eller exhibition i brottsutredande syfte riktas mot ett mediebolag.

Bakgrund

Efter att en demonstrant bränt en koran under en tillståndsgiven demonstration den 3 september 2023 på Värnhem i Malmö utbröt senare under kvällen och natten mot den 4 september 2023 ett upplopp i Rosengård, Malmö som utmynnade i grovt sabotage mot blåljusverksamhet, mordbrand och grov mordbrand.

Förundersökning pågår mot ett flertal namngivna personer som är skäligen misstänkta för delaktighet i brottsligheten enligt ovan. Kammaråklagaren Henrik Nordquist är förundersökningsledare. Några av de misstänkta har åtalats och även dömts eller frikänts i tingsrätten (Malmö tingsrätts mål nr B 10011-23). Domen har överklagats av såväl de dömda som åklagaren och handläggs av Hovrätten över Skåne och Blekinge i mål B 164-24. Vidare har ytterligare några misstänkta åtalas. Det åtalet handläggs i Malmö tingsrätts mål nr B 15011-23.

Det finns inom ramen för den pågående förundersökningen ett flertal skäligen misstänkta personer som ännu inte åtalats för brott.

Under uploppet var ett antal fotografer, både frilansande och anställda av olika mediebolag, på plats och fotograferade/filmade den pågående brottsligheten. I området, längs Ramels väg, har polisen några övervakningskameror som är fästa på väggar. Eftersom den polisiära strategin vid tidpunkten var att till slut lämna området saknas dock bildmaterial i stora delar från "gatunivå". En viktig del av utredningsarbetet är att koppla omaskerade gärningsmän med vilka gärningar de begår som maskerade. I detta arbete är högupplösta bilder/filmer av avgörande betydelse, detta eftersom ju fler unika detaljer som kan observeras, desto bättre bevisning. De fotografer som har varit på plats har överlägset bäst utrustning och har tagit många högupplösta bilder eller filmer. Mot denna bakgrund tillfrågades mediehusen om de ville lämna ut sitt råmaterial från händelsen, vilket de vägrade, varför

åklagaren gick in med en framställan om edition till tingsrätten den 24 oktober 2023.

Tingsrätten avslag åklagarens begäran den 11 december 2023 och hovrätten fastställde tingsrättens beslut den 7 februari 2024.

Domstolarna

Tingsrätten uttalar i sina beslutsskäl bl.a. följande.

En åklagare har enligt 23 kap 14 § rättegångsbalken (RB) jämförd med 38 kap. 2 § RB möjlighet att begära edition av en handling eller exhibition av ett föremål som kan antas ha betydelse som bevis. Editionsplikten får dock inte omfatta handlingar som innehavaren enligt 36 kap 5 RB inte får lämna uppgifter om muntligt (NJA 2014 s. 651).

Åklagaren har begärt att få ut alla filmer och fotografier som avser en händelse avgränsad i tiden till styrkande av att vissa preciserade personer begått brottsliga handlingar gemensamt och i samförstånd. Enligt tingsrätten är begäran tillräckligt preciserad vad avser vilka filmer och fotografier som avses och vad dessa ska styrka.

En editionsplikt avser skriftliga handlingar. I praxis har filmupptagningar, elektroniskt lagrade fotografier och elektroniskt lagrad information analogivis varit föremål för prövning enligt reglerna för editionsplikt (se NJA 1981 s 791, NJA 1992 s 307, NJA 2015 s 631 och 2020 s 373). Detta talar för att editionsplikten kan omfatta både filmer och fotografier.

Att filmerna och fotona inhämtats av motparterna för publicering gör att fråga uppkommer om tystnadsplikten enligt 3 kap. 3 § tryckfrihetsförordningens (TF) jämförd med 36 kap. 5 § sjätte stycket RB utgör hinder för att utlämna handlingarna.

Enligt den grundläggande bestämmelsen om meddelarfrihet (1 kap. 7 § TF) står det var och en fritt att meddela uppgifter och underrättelser i vad ämne som helst för offentliggörande i tryckt skrift. Den som tar emot meddelandet har tystnadsplikt och får inte röja vem som lämnat meddelandet (3 kap. 3 § TF).

I detta fall rör begäran bilder från ett upplopp. Det ligger i sakens natur att okända personer som filmats eller fotograferats av journalister och fotografer på plats inte är att betrakta som uppgiftslämnare. Meddelarskyddet och tystnadsplikten kan därmed inte omfatta de filmer och bilder som åklagaren vill ta del av.

Åklagaren har hävdats att syftet med begäran om edition är att få fram bevisning om de som är skäligen misstänka och numera i flera fall även åtalade i målet, men som en bieffekt även få fram identiteten på personer som ännu inte är misstänkta. Ett editionsföreläggande får inte användas i syfte att få fram identiteten på en person som ännu inte är misstänkt, detta framgår av Högsta domstolens dom NJA 2003 s 107. Vid den intresseavvägning som ska göras mellan bevisningens relevans och motpartens intresse av att inte lämna ut uppgifterna (se NJA 1998 s 829), beaktas att åtal nu har väckts mot de flesta som varit misstänkta. Mot bakgrund härav torde den begärda bevisningens relevans främst vara att få fram vilka ytterligare personer som gjort sig skyldiga till brott. Intresset mot att lämna ut de begärda filmerna och fotona

är således starkare än skälen för ett utlämnande. Åklagarens begäran ska därför avslås.

Hovrätten uttalar i sina beslutsskäl bl.a. följande.

Som tingsrätten konstaterat har en åklagare enligt 23 kap. 14 § rättegångsbalken jämförd med 38 kap. 2 § och 39 kap. 5 § rättegångsbalken möjlighet att begära edition av en handling eller exhibition av ett föremål som kan antas ha betydelse som bevis. Editionsplikten får dock inte omfatta handlingar som innehavaren enligt 36 kap. 5 § rättegångsbalken inte får lämna uppgifter om muntligt.

Hovrätten delar tingsrättens uppfattning att editionsplikten kan omfatta digitala filmer och bilder. Frågan om begäran avser edition eller exhibition är dock av underordnad betydelse vad gäller avvägningen om begränsningen i 36 kap. 5 § sjätte stycket rättegångsbalken eller begränsningen att ett föreläggande inte får avse den som inte är skäligen misstänkt (jfr rättsfallet NJA 2003 s. 107 och 23 kap. 14 § tredje stycket rättegångsbalken) bör medföra att begäran avslås. Reglerna är nämligen desamma i dessa hänseenden.

Som tingsrätten konstaterat uppkommer – genom den inledningsvis nämnda hänvisningen i 38 kap. 2 § andra stycket rättegångsbalken till bl.a. 36 kap. 5 § sjätte stycket rättegångsbalken – fråga om tystnadsplikten enligt 3 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen eller 2 kap. 3 § yttrandefrihetsgrundlagen utgör hinder för att lämna ut handlingarna.

Enligt grundläggande bestämmelser i tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen står det var och en fritt att meddela uppgifter och underrättelser i vad ämne som helst för offentliggörande i tryckt skrift, program eller tekniska upptagningar (1 kap. 7 § tryckfrihetsförordningen och 1 kap. 10 § yttrandefrihetsgrundlagen). Den som tar emot meddelandet har tystnadsplikt och får inte röja vem som lämnat meddelandet (3 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen och 2 kap. 3 § yttrandefrihetsgrundlagen).

Definitionen av den som meddelarskyddet omfattar är relativt vid (se t.ex. Europadomstolens avgöranden i Nordisk Film & TV A/S mot Danmark [application no 40485/02] och Sergey Sorokin mot Ryssland [application no 52808/09]). En följd av åklagarens egen argumentation är att det kan finnas personer som omfattas av meddelarskyddet i det efterfrågade materialet, och att innehållet därför bör omfattas av frågeförbudet i 36 kap. 5 § sjätte stycket rättegångsbalken.

Den nämnda tystnadsplikten får, enligt 3 kap. 4 § första stycket 5 tryckfrihetsförordningen och 2 kap. 4 § första stycket 5 yttrandefrihetsgrundlagen, dock ge vika bl.a. om domstol finner att det av hänsyn till ett allmänt eller enskilt intresse är av synnerlig vikt att en uppgift om identiteten lämnas – överförd till den här aktuella situationen – i t.ex. en film. I nu aktuellt fall rör det sig om allvarlig brottslighet och en typ av brottslighet som det finns ett stort samhällsintresse att utreda och lagföra. Detta får ställas mot möjligheterna att inhämta informationen på annat sätt samt det tunga intresset av att journalistiken framstår som oberoende och att allmänheten vågar vara uppgiftslämnare (jfr rättsfallet NJA 2015 s. 631).

Hovrätten instämmer vidare i tingsrättens bedömning att ett föreläggande beträffande det begärda materialet riskerar att avslöja personer som ännu inte är skäligen misstänkta för brott. Det gäller oavsett vad åklagaren har anfört i hovrätten.

Vid en sammanvägd bedömning finner hovrätten, liksom tingsrätten, att intresset mot att lämna ut de begärda filmerna och fotona är starkare än skälen att lämna ut dem. Åklagarens överklagande ska därför avslås.

Grunderna för min inställning

Enligt 23 kap. 14 § andra stycket andra meningen rättegångsbalken får under en förundersökning undersökningsledaren begära att rätten ska förelägga att ett skriftligt bevis ska läggas fram eller att ett föremål ska tillhandahållas för besiktning. Vad gäller handlingar som inte är allmänna regleras editionsplikten i 38 kap. 2 § rättegångsbalken. Motsvarande exhibitionsplikt regleras i 39 kap. 5 § rättegångsbalken.

Ett föreläggande om edition eller exhibition får inte riktas mot den misstänkte eller dennas närstående. Sådana skriftliga handlingar vars innehåll omfattas av frågeförbudet i 36 kap. 5 § rättegångsbalken är inte åtkomliga genom editionsföreläggande riktat mot den som inte får höras som vittne om uppgifterna. Motsvarande bör gälla även exhibitionsföreläggande, även om 39 kap. 5 § första stycket sista meningen rättegångsbalken enligt sin ordalydelse endast omfattar skriftliga handlingar (jfr NJA 1981 s. 791).

Föreläggande om edition eller exhibition i brottmål förutsätter som huvudregel att förundersökningen har kommit så långt att någon kan misstänkas för brottet (23 kap. 14 § tredje stycket rättegångsbalken). Endast om det är uppenbart att den som föreläggandet riktar sig mot inte kan komma att misstänkas för brottet kan i annat fall föreläggande om edition eller exhibition beslutas. Enligt förarbetena kan så vara fallet då ”föreläggandet riktar sig mot ett företag eller organisation som inte har något samband med det brott som förundersökningen avser eller till någon annan som uppenbarligen inte kan ha någon närmare koppling till det brott som förundersökningen avser”.¹ Syftet med regeln, är att säkerställa den misstänktes rätt att inte belasta sig själv.²

Högsta domstolen har i NJA 2003 s. 107 prövat om editionsföreläggande kan ske innan någon är skäligen misstänkt för det brott förundersökningen avser. I rättsfallet uttalar Högsta domstolen bland annat följande.

Den grundläggande tanken om att editionsplikten bör ha samma omfattning som vittnesplikten, vilken bl.a. kommer till uttryck i att editionsföreläggande inte får riktas mot den misstänkte eller någon denne närstående, leder emellertid till slutsatsen att det även för editionsföreläggande bör vara en förutsättning att förundersökningen kommit så långt att någon är skäligen misstänkt. Åklagarens syfte att få fram identiteten på en person som kan misstänkas ha begått det brott förundersökningen avser kan således inte uppnås genom editionsföreläggande.

¹ Prop. 2021/22:119 s. 164.

² A.a. s. 156.

Min bedömning

Jag instämmer i domstolarnas bedömning att det begärda materialet är sådant som kan omfattas av editions- eller exhibitionsplikt. Jag anser också, lika med tingsrätten, att åklagarens begäran är tillräckligt preciserad.

Den aktuella förundersökningen avser mycket allvarlig brottslighet (grovt sabotage mot blåljusverksamhet, mordbrand och grov mordbrand). Förundersökningen omfattar ett flertal skäligen misstänkta personer utöver de som numera åtalats, varav några även dömts eller frikänts av tingsrätten. De som nu åtalats är företrädesvis unga personer som är frihetsberövade i ärendet och där åklagaren inte ansett sig kunna avvakta ett beviljande av edition/exhibition som i och för sig hade kunnat ge mer och bättre bevisning innan åtal väcktes. Det finns dock inte något som hindrar att åklagaren kompletterar förundersökningen efter åtal så länge det inte finns lagakraftvunna domar mot dessa personer.

Som jag angett inledningsvis är det efterfrågade materialet av stor betydelse för att åklagaren ska kunna bevisa de misstänkta delaktighet i brottsligheten på individnivå. Det måste framhållas att sådan bevisning är avgörande för att de misstänka ska kunna åtalas och dömas fullt ut för sin delaktighet i brottsligheten (se "Påskupploppet i Örebro" NJA 2023 s. 114). Det kan således inte råda någon tvekan om att det material som efterfrågas är av stor betydelse som bevis i den pågående förundersökningen.

Frågan om bestämmelserna om tystnadsplikt enligt 3 kap. 3 § TF och 2 kap. 3 § YGL utgör hinder mot att förelägga motparterna att lämna ut det begärda materialet aktualiserar frågan om vad som avses med rätten att fritt "meddela uppgifter och underrättelser" för offentliggörande i tryckt skrift, program eller tekniska upptagningar. De personer som skulle omfattas av meddelarskyddet i det aktuella ärendet är de personer som på bilder och filmer kan ses agera i samband med händelsen i Rosengård den 3-4 september 2023. Åklagaren har inte begärt att få ta del av inspelade intervjuer, utan endast material som visar de inblandades agerande på platsen. Vid bedömningen av om dessa personer över huvud taget omfattas av meddelarskyddet bör främst beaktas i vilket syfte de befunnit sig och agerat på platsen; har de agerat som de gjort i syfte att offentliggöra uppgifter eller underrättelser? Redan omständigheterna kring de aktuella händelserna medför enligt min mening att eventuella invändningar om offentliggörandeavsikt och därmed meddelarfrihet framstår som obefogade. I likhet med tingsrätten anser jag att det ligger i sakens natur att okända personer som filmats eller fotograferats av journalister och fotografer på plats inte är att betrakta som uppgiftslämnare, varför meddelarskyddet och tystnadsplikten inte omfattar de filmer och bilder som åklagaren vill ta del av.

Även om det skulle anses föreligga tystnadsplikt kan denna ge vika bland annat om en domstol finner att det av hänsyn till ett allmänt eller enskilt intresse är av synnerlig vikt att en uppgift om identiteten lämnas. Mot bakgrund av den mycket allvarliga brottslighet som ligger till grund för åklagarens begäran

måste det vid en proportionalitetsbedömning – i vart fall ur ett allmänt intresse – anses att det finns skäl att bryta tystnadsplikten.

Det måste slutligen framhållas att de mot vilka begäran riktas (mediebolagen) inte är på något sätt misstänkta i ärendet. Det framstår också som uppenbart att de heller inte kan komma att misstänkas för brott. Något hinder mot att Högsta domstolens förelägger mediebolagen att lägga fram eller tillhandahålla det begärda film- och bildmaterialet föreligger därför inte. Min begäran ska därför bifallas.

Prövningstillstånd

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar.

Såväl tingsrätten som hovrätten har avslagit åklagarens begäran på bland annat den grunden att ett utlämnande eller tillhandahållande av materialet riskerar att avslöja personer som ännu inte är skäligen misstänkta för brott.

Jag ställer mig frågande inför detta resonemang.

Enligt reglerna om edition/exhibition är det tillräckligt att det material som efterfrågas kan ha betydelse som bevis. Anledningen till att edition/exhibition under en förundersökning tidigare bara ansetts möjlig när förundersökningen har kommit så långt att någon är skäligen misstänkt för brottet är för att undvika att föreläggandet riktas mot någon i strid med skyddet mot självinkriminering (jfr NJA 2003 s. 107. Se också prop. 2021/22:119 s. 157 f.).

Det måste återigen framhållas att de som begäran riktas mot (mediebolagen) inte är misstänkta för brott. Det är också uppenbart att de heller inte kommer att bli misstänkta för något brott om min begäran beviljas (23 kap. 14 § tredje stycket rättegångsbalken).

Då det enligt reglerna om edition/exhibition är tillräckligt att materialet kan antas ha betydelse som bevis, och någon full visshet om vad materialet innehåller således inte krävs, skulle med domstolarnas resonemang editions- eller exhibitionsförelägganden i brottmål i praktiken vara uteslutna. Detta eftersom det alltid finns en möjlighet att materialet innehåller okända uppgifter som kan leda till att annan kan komma att misstänkas, eller att den som är misstänkt kan komma att misstänkas för något annat brott än det förundersökningen avser.

Det avgörande (NJA 2003 s. 107) som tingsrätten hänvisar till är nu dryga tio år gammalt och meddelat i tiden före nu gällande lydelse av 23 kap. 14 § rättegångsbalken. Jag kan också konstatera att avgörandet innehåller en

formulering som inbjuder till det resonemang som domstolarna i detta mål hänvisar till. Det är min uppfattning att domstolarnas resonemang saknar rättsligt stöd och riskerar, om resonemanget blir vägledande, att avsevärt försvåra – och i vissa fall omöjliggöra – den brottsbekämpande verksamheten. Det vore därför önskvärt att Högsta domstolen, mot bakgrund av nu gällande lydelse av 23 kap. 14 § rättegångsbalken, uttalar sig angående ramarna för edition/exhibition i brottmål.

Målet aktualiserar även frågor om intresseavvägning och proportionalitet när en begäran om edition/exhibition i brottsutredande syfte riktar sig mot ett mediebolag.

Det är enligt min uppfattning av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar mitt överklagande.

Mot bakgrund av att förundersökning pågår hemställs om skyndsam handläggning.

Bevisning m.m.

Jag åberopar inte någon bevisning. Målet kan avgöras på handlingarna.

Katarina Johansson Welin

My Hedström

Kopia till:
Utvecklingscentrum
Malmö åklagarkammare (AM-122765-23)
Kammaråklagaren Henrik Nordquist